

УДК 336.71

О.П. Буряккандидат економічних наук, доцент
Львівська комерційна академія**БАНКІВСЬКА КРИЗА: СУТЬ, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ**

На основі поглядів науковців сформовано авторське трактування поняття “банківська криза” та здійснено їх видову класифікацію криз. Розглянуто передумови виникнення та поширення банківських криз. Охарактеризовано наслідки впливу кризових явищ на світову та вітчизняну економіку. Визначено класичні методи подолання та напрями запобігання негативним впливам можливих банківських криз у майбутньому.

Ключові слова: банківська система, банківська криза, види банківських криз, чинники виникнення банківських криз, управління банківською системою.

I. Вступ

Однією з головних умов сталого економічного розвитку є наявність ефективно діючої та цілісної інфраструктури. Важливе місце серед усієї сукупності складових елементів останньої належить фінансово-кредитним інституціям, передусім банкам, адже саме вони відіграють визначальну роль у мобілізації тимчасово вільних коштів, у спрямуванні необхідних обсягів фінансових ресурсів у найпріоритетніші сфери економічної діяльності, що в кінцевому підсумку приводить до підвищення матеріального добробуту населення країни. Банківська система відображає фінансово-економічний стан країни і водночас може виступати чинником його зміни.

За останні кілька десятиліть у світовій економіці відбулися значні зміни, пов'язані з її глобалізацією, скороченням державного втручання, лібералізацією фінансових ринків, зменшенням рівня передбачуваності економічних процесів, що похитнуло усі засади діяльності банків. Кризи, які виникають у процесах функціонування та розвитку банків, мають негативні наслідки й можуть призвести як до банкрутства окремих з них, так і до масової неплатоспроможності, тобто системної кризи банківської системи.

Проблема банківських криз у світовому масштабі, на жаль, не знайшла свого вирішення, а їх періодичність і реальна небезпека є однією із найбільших проблем ринкових економік. Значний внесок у розвиток теорії банківських криз зробили українські та російські вчені, зокрема: А.В. Анікін, О.І. Барановський, А.К. Грязнова, Я.А. Жаліло, І.В. Ларіонова, В.К. Паливода, А.С. Попова та ін. Однак, незважаючи на значний інтерес вчених до проблеми, у науковій літературі так і не сформовано єдиного підходу до визначення базових понять з проблематики банківських криз, немає чіткого розмежування видів криз, не виокремлено ознак, що їх ідентифікують та причин виникнення.

II. Постановка завдання

Метою статті є формування на основі дослідження існуючих у науковій літературі дефініцій банківських криз авторського трактування цього поняття, визначення видів, ознак та причин появи банківських криз.

III. Результати

У науковій літературі сучасності, як уже зазначалося, єдиного підходу до визначення поняття “банківська криза” не склалося. А в Україні проблематика банківських криз є відносно новою, оскільки за умов планової економіки, що існувала у нашій державі майже до кінця минулого століття, криз не було і не могло бути. Єдине визначення банківських криз радянської доби знаходимо у Радянському енциклопедичному словнику (1989 р.) – банківська криза тут трактується як “порушення збалансованості грошово-кредитної системи, яке періодично повторюється. Вона виражається у масовому вилученні вкладів, різкому скороченні комерційного і банківського кредиту, зростанні фінансових банкрутств, гонитві за готівковими грішми і золотом, значному підвищенні норми відсотка” [1, с. 662].

У ринковій економіці, де кризи супроводжують процес поступового розвитку суспільства, цим питанням присвячується значна увага. Залежно від мети та предмета свого дослідження різні науковці по-різному трактують сутність банківської кризи – одні вчені визначають її як руйнування зв'язків між елементами системи, інші – як закономірну форму оновлення діючої системи управління грошовими потоками і національними фінансами [2]. Характеризуючи банківську кризу, більшість авторів вказують на ті самі ознаки, що їх використовували радянські вчені, – масове вилучення вкладниками коштів з банків, колапс фінансових інститутів, масоване втручання держави у діяльність банку [3].

Досліджуючи сутність та природу банківських криз, А.Г. Грязнова, М.А. Федотова та В.М. Новікова дійшли висновку, що в їх основі лежить “інтегрована природа складної взаємодії несприятливих зовнішніх і внутрішніх

факторів” [4, с. 90]. При цьому наголошується, що “періодичні невдачі в банківському секторі є невід’ємною рисою будь-якого ринкового господарства” [4, с. 90]. Основними ознаками банківських криз вчені вважають паніку клієнтів і неплатоспроможність банків.

О.І. Барановський розглядає банківську кризу як механізм “руйнування зв’язків між елементами банківської системи” [5, с. 209]. На наш погляд, до цього необхідно додати, що банківська криза – це крайнє загострення суперечностей у банківській системі, яке загрожує її подальшій життєдіяльності і руйнуванням основ функціонування.

На думку О.О. Чуб, банківська криза – це “відображення складного процесу пристосування банківської системи до нових макро-економічних умов” [6, с. 7]. У дефініції автор оминає істотні характеристики банківської кризи й обходиться загальним оцінним міркуванням. Однак інше визначення цього автора, яке говорить, що “банківська криза – неспроможність більшої частини банків виконувати свої основні функції” [6, с. 65], заслуговує на увагу. На нашу думку, вищена-

ведене визначення доцільно конкретизувати, доповнивши його такими словами: “що завдає руйнівних наслідків як банківській системі, так і економічній системі загалом”.

На основі розглянутих поглядів запропонуємо власне бачення дефініції. На наш погляд, банківською кризою варто вважати різке погіршення стану банківської системи, що спричинює банківську паніку і виражається у масовому вилученні вкладів, різкому скороченні кредитування, значному підвищенні норми відсотка, масовому призупиненні платежів банками та зростанні фінансових банкрутств.

Відкритим в економічній літературі залишається питання класифікації банківських криз, хоча інтерес учених до цієї проблеми не спадає, а з початку 80-х рр. ХХ ст. наростає. На основі опрацювання наукових джерел нами було розроблено власну класифікацію криз, побудовану за переліком основних ознак, які є спільними для всіх країн, що на них поширюються кризи у глобальному економічному середовищі (табл.).

Таблиця

Види банківських криз*

Класифікаційна ознака	Типовий розподіл
Залежно від стадії кризового процесу	кризи економічних результатів кризи політичних передумов
Залежно від масштабів поширення	системні (ті, що охоплюють всю банківську систему, виявляються у масовому банкрутстві банків та негативно впливають як на банківський бізнес, так і на всю монетарну сферу у вигляді інфляції, кредитної рестрикції і дефіциту державних і місцевих фінансових ресурсів) локальні (кризи в окремих секторах банківської системи або в невеликій кількості банків, що не справляють відчутного впливу на стан і динаміку монетарної сфери)
За інфляційно-девальваційною ознакою	постінфляційні (відбуваються після початку грошової стабілізації) постстабілізаційні (відбуваються наприкінці періоду швидкого кредитного зростання в умовах порівняльної стабільності цін) постдевальваційні (відбуваються за умови переростання грошової стабілізації у грошову девальвацію)
Залежно від форми прояву	відкриті (характеризуються невиконанням банками своїх зобов’язань перед клієнтами, нездатністю банківської системи безперерійно здійснювати розрахунки, масовим відпливом депозитів, різким скороченням кредитування, банкрутством банків) приховані (латентні) (характеризуються зниженням капіталу, збитковістю та іншими негативними тенденціями в роботі окремих банків, які поступово накопичуються, досягають критичного рівня та набувають відкритої форми)
Залежно від ступеня ураження	макроекономічні (їх дія поширюється на всю банківську систему країни, вони генерують макроекономічний спад та інфляцію) мікроекономічні (спричинюють проблеми для певного кола банків) мегаекономічні (системні банківські кризи, які вийшли за межі національних держав і спричинюють збитки для багатьох країн)
Залежно від жорсткості наслідків	жорсткі (кризи, які супроводжуються рецесією, що збігається з 10% і більшим падінням вартості банківських активів, доларизацією зобов’язань, зниженням ліквідності банків, від’ємним приростом ВВП) м’які (кризи, для яких вищевказані параметри є меншими)
За географією поширення	локальні (місцеві) національні (зумовлені диспропорціями та деструктивними чинниками у межах держави) регіональні (охоплюють банківські системи певних регіонів світу) світові (поширюються на всі або майже всі держави, набувають глобального характеру)
За складністю	прості (характеризуються загрозами банківській системі, але не містять валютної і боргової складової) подвійні (банківські кризи, які поширюються на їх валютний або борговий сектори) потрійні (банківські кризи, які охоплюють власне банки, валюту і заборгованість)

*Складено на основі [7, с. 20, 23; 2; 8, с. 17; 9, с. 34; 10, с. 9].

Разом з визначенням змісту банківської кризи, її форм і різновидів вчені приділяли увагу дослідженню основних причин виникнення та проходження банківських криз у різних країнах. Узагальнення різнопланових

поглядів та підходів науковців дали змогу визначити головні фактори, що впливають на виникнення банківських криз. Це безвідповідальна поведінка інвесторів, які брали на себе непромірно великі кредитні борги з

метою "зірвати" величезні прибутки на іпотечі і цінних паперах; змова світових банкірів, яка виражається у неконтрольованій доларовій емісії ФРС; шахрайські дії мільярдів; перерегулювання фінансових, у т. ч. банківських, ринків; розвиток олігополістичного рейтингового ринку; економічний спад та негаразди у реальному секторі економіки, спад виробництва, погіршення платоспроможності позичальників банків; проінфляційна грошово-кредитна та фіскальна політика уряду; інституційні особливості сучасних кредитних, валютних і фондових ринків, з якими пов'язана банківська діяльність; погана якість активів; незіставно великі операційні витрати; наявність прихованих збитків. На наш розсуд, усі причини виникнення і поширення банківських криз доцільно розмежовувати на дві групи – внутрішні (причини, які породили внутрішні умови, обставини та дії) і зовнішні (причини, які зародились у зарубіжних банківських, фінансових або господарських системах і підштовхують чи стимулюють кризові явища в інших національних банківських системах в умовах глобалізації). За умов фінансової глобалізації ці причини взаємонакладаються.

Аналіз наведених причин дає можливість зробити певні висновки і рекомендації для України. Сьогодні важливо не лише мінімізувати негативний вплив кризи, але й переглянути механізм функціонування банківського сектору економіки та роль держави у ньому. Комплекс заходів, спрямованих на подолання економічного спаду та нейтралізацію наслідків банківської кризи, має ґрунтуватися на застосуванні таких механізмів: узгодження дій усіх органів державної влади та суб'єктів господарювання; посилення взаємодії фінансового і реального секторів економіки; посилення участі держави в розвитку науки, освіти, підтримці народжуваності, покращенні морального і культурного клімату в суспільстві; ліквідація системи інсайдерського контролю з підвищенням відповідальності як держави, так і бізнесу; запровадження механізмів відповідальності влади за результати управлінських рішень; розширення горизонту стратегічного планування траєкторії державного розвитку; визначення нормативів щодо мінімальних вимог до платоспроможності позичальників тощо.

IV. Висновки

Банківські кризи є надзвичайно складним та багатфакторним явищем, яке потребує системного аналізу. Банківською кризою варто вважати різке погіршення стану банківської системи, що спричинює банківську паніку і виражається у масовому вилученні вкладів, різкому скороченні кредитування, значному підвищенні норми відсотка, масо-

вому призупиненні платежів банками та зростанні фінансових банкрутств. Банківська криза в процесі свого розгортання породжує економічну кризу, а це змушує уряди і центральні банки країн вживати швидких і масштабних рішень, ефективність яких залежить від вміння урядовцями ідентифікувати причини, що зумовили її виникнення.

До основних чинників виникнення банківської кризи належать такі: фінансова глобалізація, надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного піднесення; недосконалість нагляду та регулювання банківської діяльності. Класичними інструментами у боротьбі із будь-якими кризами є: узгодження дій усіх органів державної влади та суб'єктів господарювання; посилення взаємодії фінансового і реального секторів економіки; запровадження механізмів відповідальності влади за результати управлінських рішень тощо.

Список використаної літератури

1. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 1632 с.
2. Корецька Н.І. Банківська криза: суть категорії та причини виникнення [Електронний ресурс] / Н.І. Корецька. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/ekfor/2011_2/50.pdf.
3. Kaufman G.G. Banking and currency crisis: a taxonomy and review [Електронний ресурс] / G.G. Kaufman. – 79 p. – Режим доступу: http://www.dnb.nl/binaries/sr048_tcm46-146826.pdf.
4. Реструктуризация кредитных организаций в зарубежных странах: учебник / под ред. А.Г. Грязновой, М.А. Федотовой, В.М. Новиковой. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 416 с.
5. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 754 с.
6. Чуб О.О. Банки в глобальній економіці: монографія / О.О. Чуб. – К.: КНЕУ, 2009. – 340 с.
7. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної банківської кризи / І. Зарицька // Вісник НБУ. – 2009. – № 6. – С. 20–29.
8. Леттер Тони. Причини банковских кризисов и управление ими / Леттер Тони. – Лондон: Банк Англии, 1997. – 47 с.
9. Матовников М. Операции банковской системы в период денежной стабилизации / М. Матовников. – М., 2001. – 286 с.
10. Петик Л.О. Банківські кризи та методи їх подолання: автореф. дис. ... канд. екон. наук / Л.О. Петик. – Л., 2011. – 24 с. – С. 9.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2013.

Буряк А.П. Банковский кризис: сущность, причины, последствия

На основе анализа взглядов ученых сформирована авторская трактовка понятия “банковский кризис” и осуществлена его видовая классификация. Рассматриваются предпосылки возникновения и распространения банковских кризисов. Охарактеризованы последствия влияния кризисных явлений на мировую и отечественную экономику. Определены классические методы преодоления и направления предотвращения негативных воздействий возможных банковских кризисов в будущем.

Ключевые слова: банковская система, банковский кризис, виды банковских кризисов, факторы возникновения банковских кризисов, управления банковской системой.

Buryak O. Banking crisis: nature, causes, consequences

Based on the views of scholars formed the author's interpretation of the term “banking crisis” and made their species classification crises. We consider the conditions of emergence and spread of banking crises. Characterize the effects of the crisis on the global and domestic economy. Defined classical methods of overcoming and preventing areas of possible adverse impacts of banking crises in the future.

Key words: banking, banking crisis, banking crises types, factors of banking crises, managing banking system.